

Annasoltan Kekilowa hakda

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Annasoltan Kekilowa hakda ANNASOLTAN KEKILOWA HAKDA

Totalitar rejim tarapyndan zalymlarça öldürilen ýaş gelin, zehinli türkmen şahyrasy Annasoltan Kekilowa Seýit gyzы ажырылғанда 15 ýyllap kast bilen dälibana tussaglygynda saklanan, ejiz bedeni otly gyzgyn sanjymlar (ukol) bilen persala edilen görgüli ahyr soñunda Köşi obasynyň »Orazguly işan» gonamçylygynda karar tapypdy.

Annasoltan Kekilowa 1942-nji ýylда Köpetdagы etekläp oturan Köşi obasynda eneden dogulýar. Onuň ejesiniň ady Ogulgerek, kakasy bolsa Seýit, ol Şaly we Aman Kekilowanyň iň uly dogany. Ejesi ýaşajyk Annasoltany »Daglar başy» diýip söygüläp seslenerdi.

Annasoltan Kekilowa köp kynçylyklar bilen Türkmen Döwlet Uniwersitetiniň Türkmen filologiýasy fakultetine okuwa girýär. Emma oňa bu ýerde »arkaýyn» okamak miýesser etmeýär. Ony dürli sebäpler bilen okuwdan çyknrýarlar. Soňra her niçik hem bolsa ony gaýtadan okuwa alýarlar. Annasoltan diplomyny alanyndan soň iki ýyllap mugallymçylyk edýär. Şol ýyllarda hem onuň radioda okan käbir »Syýasy taýdan yrga» goşgulary üçin »ýokaryk» çagyryarlar. Ol 1971-nji ýyllarda »Mydam taýýar» gazetinde işläp ýörkä hem dürli sebäpler» bilen arzasyny berip işden gitmeli bolýar.

Annasoltan 19 ýaşynda durmuşп çykýar.

1962-nji ýylда, ýagny 20 ýaşynda bir ogly bolýar oňa Ýagmyr diýip at dakýar.[1][2]

Berilyän şeýle gysyşlar oňa Türkmenistanda ýaşamak gaty dar hem agyr düşýär. Ol bir gezek Moskwada Britaniýanyň ilçihanasyna baryp, özüne Angliýada ýaşamaga rugsat bermekleri barada arza berýär. Hut şol günden beýlägem ol KGB tarapyndan yzarlanylп başlanýar.

Annasoltan Kekilowa 1969-njy ýylyň noýabrynda Sowet Soýuzynyň

Kompartiýasynyň MK-nyň syýasy býurosyna we partiýanyň 24-nji gurultaýyna 56 sahypalyk uly göwrümlı bir hat ýollaýar. Onda ýurtda bolup geçýän pyssy-pyjurlyklar hakynda durup geçýär. Şonda Annasoltan şu aşakdaky ýaramaz zatlar hakynda ýazypdyr:

- » – *Türkmenistanyň Kommunistik partiýasynyň Merkezi Komitetiniň apparatynyň esasy wekilleriniň aýal-gyzlara bolan rehimsiz feodal gatnaşyklary hakynda, öz janlaryna kast edýän aýal-gyzlaryň pajygaly ykbaly hakynda;*
Respublikada kadrlaryň nädogry ulanylşy hakda;
- *Parahorlyk, tarapgöýlik, hökümet ýolbaşçylarynyň öz bähbitleri üçin birleşigi hakda;*
- *Respublikada çykýan gazet-žurnallarynyň syýasaty we çeperçilik derejesiniň gowşakdygy hakda, tankyt üçin yzarlamalar hakda, ideologik frontda garyndaşparazlyk, milletçilik hakda;*
- *Tire-taýpa seredilip, adamlara baha kesilşi hakda, spekulýasiýanyň ösmegi, jenayatçylygyň günsaýyn artýanlygy hakda.*

Men şahyr hökmünde respublikanyň graždany hökmünde bu hakda diňe liriki goşgulary ýazyp ýörmekligi ýeterlik hasaplamadym. Men ýaňy uniwersiteti tamamladym. Bu faktlar barada sowet ýolbaşçylarynyň özümden-de gowy bilyändiklerine düşünmeýärdim».

1969-njy ýylyň dekabrynda sowet soýuzynyň Kommunistik partiýasynyň MK-inden Türkmenistana barlag komissiýasy gelýär. Yöne olary hatda agzalan faktlar däl-de haty ýazar kişi gyzyklandyryp, ony bir adamyň ýa-da toparyň ýazandygy hakda alada edip başlaýarlar. Şonda Annasoltan bilen bilelikde başga-da bir zenan şahyra günlenýär.

Barlag komissiýasy Aşgabat aeroportyndan ugran badyna Annasoltan bilen beýleki şahyry örän gazaply yzarlap başlaýarlar. Görkezilýän gysyşlara çydaman Annasoltan işi bilen hoşlaşmaly bolýar. Howpsuzlyk gullugy KGB-niň işgärleri onuň maşgalasyna agram salmalarynyň yzy kesilmeýär. Annasoltanyň oglunuň okaýan sazçylyk mekdebinden çykarýarlar,

çapdan çykarjak bolan kitabyny gaýtarýarlar.[3] Onuň eserlerini respublikan we merkezi metbugatda çap etmekden goýýarlar, sözlerine döredilen aýdymlar gadagan edilýär. Annasoltanyň şu aşakdaky setirleri bilen başlanýan goşgusyny zehinli aýdymçy Annaberdi Atdanow aýdym edip aýdypdy:

*Bahar gülle açanda,
Saýrak guşlar uçanda,
Güneş nurun saçanda,
Janym gözledim seni.*

□ Mundan başga-da »Gözellik gyzlaryň baky mirasy» diýen sözleri aýdym ediliп aýdylýardы. Ol birnäce gezek Moskwa, Sowet soýuzynyň Kommunistik partiýasynyň MK-ine baryp, Türkmenistanda bolup geçýän ýagdaýlar hakynda ýazmaça habar beripdir, ýöne her gezek haýbat atyjy jogaplar berlipdir we onuň arzalary bolsa partiýanyň arhiwine geçirilýär. »Eger-de boýun bolmasaň, seni ýurtdan kowup çykararys» diýip haýbat atylýar:

*Tapmasam men bu tokaydan adalat,
Geregi ýok ol tokaýyň baýlygy,
Şahyryň üstünden häkimlik sürüär,
Maslyk sorýan gargalaryň şalygy.*

□ Gaýyp ýören depämde, gara gargalar,
Soraýan olardan:
»Nirede çeşme?»

Ahyrsoň zenan şahyryň garşysyna aýylganç çäre görlüp ol 29 ýaşyndaka zor bilen dälihana eltilýär we ömrüniň nhryna çhnli, ýngny 12 ýyllap dälihanada tussaglykda saklanýar.[4] Ogulgerek ejäniň aýtmagyna görä 1971-nji ýylyň 26-njy awgustynda çagyrylmadyk ýerinden «Tiz kömek» maşyny gelip gyzyny alyp gidýärler, bu Annasoltanyň ilkinji gezek dälihana getirilşidi. Oňa »şizofreniýeden» ejir çekýänligi hakynda diagnoz goýulýar.

Annasoltanyň »keseliniň taryhy» diýlen hem-de oňa »gizlin»

diýlip möhür basylan dokumentde şeýle ýazylan:

□ Ol respublika ýolbaşylyk edip bilmeyändikleri hakynda, Türkmenistanyň aýal-gyzlaryna nädogry gatnaşyklary hakynda dürli ýerlere, şol sanda partiýanyň 24-nji gurultaýyna arzalar ýazdy. Angliýada ýaşamaga rugsat sorady. Şonuň üçin KGB-niň gözegçilige alyndy, psihiatr wraçlar konsultasiýasyna eltildi we olar Kekilowanyň şizofreniýadan azap çekýändigini anykladylar. Ol zor bilen keselhana ýerleşdirildi.

Ogulgerek eje Seýidowa gyzyny dälihanadan halas etmek üçin elinde baryny edipdir. Ol Sowet soýuzynyň Kommunistik Partiýasynyň MK-niň halkara meseleler boýunça bölüme ýolbaşylyk edýän Nikolayew diýen birine KGB-niň şol wagtky başlygy Ýuriý Andropowa şikaýat hat bilen ýüzlenip öz gyzynyň akyl-huşunyň ýerindedigini, onuň hiç wagt psihatrlara işiniň düşmändigini bildiripdi. Ejäniň şikaýatnamasyndan soňra şeýle diýlipdir:

»Psihatrik keselhanada wraçlar gyzymyzyň sagdyndygyny aýtdylar, ýöne welin Kommunistik partiýanyň merkezi komitete hatyny nerw dartgynlylygy ýagdaýynda ýazanlygy hakynda öz eli bilen bir dil haty ýazyp bermegini talap etdiler, ýogsa onuň ebedilik dälihanada saklanjakdygyny bildirdiler. Şeýdip gorkuzdylar. Emma gyzym islendik dil hatyny bermekden boýun gaçyrdy»:

*Dönmerin öz pikirimden,
Atsalar-da ýanýan oda,
Ömür boýy hyzmat etjek,
Ynsan diýen belent ada.*

Söýemok men bu jahanda,
Ýaranjaklap gün görmäni,
Ýagşy görýän, beýle günden,
Öz ajalma jan bermäni.

72 ýaşlı Ogulgerek eje öz nalyşynyň dünýä jemgyýetçilige-de baryp ýetmegi üçin şol arzalarynyň kopiýalaryny daşary ýurtly korrespondentlere-de gowşurypdyr. Şeýlelik bilen bu habar-hadysa daşary ýurtlaryň metbugatynda çap edildi. Protestler

bildirildi. Şahyryň boşadylmagy talap edildi. Emma sowet hökümeti şol talaplara gulak asmady.

Annasoltan dälihanada bolan mahaly onuň adyna ençe hatdyr sowgatlar gelýär, ýöne bu hat sowgatlar oňa berilmeyär. Orsyýetli ýazyjy Nikolaý Wronowyň aýtmagyna görä, ýazyjylar Annasoltana sowgat iberipdirler. Geýim-gejim we beýleki serişdeleri ýollapdyrlar. Emma ol sowgatlary hiç mahal Annasoltana gowşurmandyrlar.

Annasoltan öz syýasy garaýsy we dälihananyň ýagdaýy barasynda bir hatda şeýle diýipdir.

»Men öz pikirimden dänmedim, meni biderek oýunlar ýadatdy. Eger meniň öz pikirlerim üçin özüme ölüm jezasy garaşýan-da bolsa men ondan boýun gaçyrmazdyn. Näme meniň hereketlerim kanunyň tersine bolsa, ýa-da howply bolsa, näme üçin meni atmaýarlar? Menden belli-külli dynaýsalar bolmaýarmyka? Şahyr hökmünde-de, SSSR-iň graždany hökmünde-de maňa hiç hili hukuk berilmeyär. Onda meniň graždanlygymy saklajak bolmaklary näme üçinkä? Men muňa asla düşünemok.

Şahyr hökmünde we öz ýurdumeň graždany hökmünde meniň durmuşym psihiki keselleriň üstünden sosial nähaklylyk höküm sürüyän, görlüp-eşidilmedik agyr şartlerde geçdi.

Keselliler üçin berilýän goşmaça iýmit wraçlaryň hususy eýeçiligine gidip, olar, mallaryna berildi. Gyşyna bkrilýän kömürlер baş wraç, onuň garyndaşlary öz öýleri üçin ulandylar. Köp keselliler sowukdan, açlykdan horlukdan aradan çykdylar. Ýoldaşlarymyň elhenç ýagdaýdaky ölümü, hapaçylyk, porsy ys, adamyň çydam edip bilmejek agyr şartları, kä halatlarda keselleriň ençemesiniň öz jayna kast etmeklerine sebäp bolýar. Men bu zatlara şáyat bolmak bilen »Adam we kanun» žurnalyna »Ölüler hukuklaryny gözleýär» atly makala ýazdym.

Hakykatdan-da adamlar ejir çekip, çydap bolmajak şartlerde gözgyny ölyärler. Haçanda jesetleri göterip äkidenlerinde olaryň ýatan ýerlerinde gankoklara, sansyz gurçuklara gözün düşýär. Näsag Ýekaterina Çerkasowa we ýene birnäçe adam şeýle elhenç ölümü gördü. Bu betbagt, taşlanan adamlar gör, näçe bagyr awusyna, ten we ruhy şikeslere çydam etdiler. Olar hem hakykaty gözläp, öz hukuklaryny gorajak bolup, ýene muňa ýetip

bilmän, aradan çykdylar.

Meniň feletonymda görkezilen faktlar tassyk boldy. Gökdepe keselhanasynyň baş wraçyny wezipesinden boşatdylar. Olar maňa »Sen hiç wagt ýazmajagyň hakynda aýt, onsoň biz seni komissiyadan geçmäge hödürlärис» diýip teklip edýärler. – O näme üçin men bu zatlar hakda ýazmaly dälmışım? Ýazmagymy islemeseler meni syýasy tussag hökmünde saklap ýörmän, goýberäýseler bolmaýarmy? Menem adam ahyryn. Dogrusy adam ykbalyna bolan biparhlyklar bilen edilýän manysyz gürrüňlerden ýadadym. Bir adamyny zor bilen ýyllar boýy dälihanada saklamak bolmaz-a. Men juda syrkaw, hatda muny bildirmejek bolsam-da halys ýaramok. Her gün irden halym teñ turýar:
Maňa ýaşamaga ýene näçe wagt galdyka?

*Jebir gördüm bu diwardan aňyrda,
Zulum gördüm bu diwardan aňyrda,
Ölüm gördüm bu diwardan aňyrda,
Hapa boldum men bir suwa düşeyin.*

Annasoltan Kekilowa 1974-nji ýylyň ahyrynda Halkara ýazyjylar Guramasy »Pen Klubyň» golland bölümininiň hormatly agzaligyna kabul edilýär. Onuň ady Halkara Günä Geçiş guramasy Amnistiyanyň tussag aýallar baradaky 1975-nji ýylky sanawyna girizildi. Türkmenistanyň KGB-siniň ozalky bir işgäriniň aýtmagyna görä akademik Sahrow Aşgabada gelip, Nınnasoltanyň ýatan dälihanasyna baryp görmekçi bolupdyr, ýöne KGB oňa rugsat bermän, ony Moskwa ugradypdyr.[6]

Annasoltan birnäçe gezek dälihanadan gaçmagy başarıypdyr, ýöne ol ele salnyp öňki ýerine getirlipdir.

1983-nji ýylyň 19-njy noýabrynda Annasoltanyň garyndaşlary onuň jesedini Aşgabadyň etegindäki Bekrewe obasynyň dälihanasından alyp gaýdýarlar. Şonda baş wraç Zoýa Nurmämmädowanyň görkezmesi bilen »Annasoltan oglunyň haýyşy boýunça öýde seretmek üçin keselhanadan çykaryldy» diýili dilhaty alnandan soňra Annasoltanyň jesedi hossarlaryna berilýär. Ol Köşiniň gonamçylygynda jaýlanýar.

Türkmenistanyň ýazyjylar birleşigi zenan şahyr halas edilmegi

ugrunda alada etmeg-ä beýle-de dursun, hatda onuň adyny-da agzap bilmediler. Türkmen metbugaty ozalky kärdeşleri Annasoltanyň ölümü hakda ýekeje söz □ nekrolog ýazyp bilmediler, şahyrlardyr ýazyjylar ozalky galamdaşlarynyň mazaryna ýekeje-de gül dessesini goýmaga milt edip bilmediler... 1983-nji ýylyň mart aýynda SSSR ýazyjylar soýuzynyň mejlisinde rus şahyry Lýudmila Şipahina Annasoltanyň öлendigini habar berdi we Türkmen galamdaşlaryna ýüzlenip, Kekilowanyň işini derňemäge, eger-de kanuny bozluşyga ýol berilen bolsa onuň ýagşy adyny gaýtadan dikeltmeklige çagyrdy. Emma Türkmen Ýazyjylar birleşigi, ýazyjydyr-şahyrlar seslerini çykarman dymdylar, ýogsam şol wagt Türkmenistanyň Kompartiýasynyň 1-nji sekretary Muhammetnazar Gapurowy we sekretary Maýa Mollaýewany soraga çekmek gerekdi ahyryn. Diňe Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Yaşlar guramasy 1990-njy ýyl üçin Annasoltana laureat adyny berdi.[7]

Ýöne Annasoltan edil agasy Şaly Kekilow ýaly mertlerce ýaşady we namart režime boýun egmän buýsanç bilen dünýäsini täzeledi, ol ýüreklerde ebedi ýasaýar, sebäbi onuň özi aýtmyşlaýyn:

»Men ölsem-de, Ölmez asla asyrlar,
Men ölsem-de, Ölmez ýaşar nesiller,
Meni ýagşylykda ýatlasa biri,
Ömrümden razy, diri men, diri!

Akmyrat GÜRGENLİ,
taryh ylymlarynyň kandidaty.

2008-nji ýylyň noýabry.

■ **Çeşmeler:**

[1] Bu bölümde M.Mämmetgurbanowyň »Ömürzaýa ýyldyzym» (Aşgabat 1992) we onuň tagallasy bilen Annasoltan barada surata düşürulen kinofilminden, şeýle-de Täçmyrat aganyň ýazan makalasyndan peýdalanylan.

[2] Ony häzir Robert diýip atlandyrýarlar.

[3] Annasoltanyň 1968-nji ýylda »Gara saçlarym» we 1971-nji

ýylda »Zenalar» atly goşgular ýygyndylary çap edilipdir. 1992-nji ýylda bolsa »Türkmenistan» neşirýaty onuň goşgulalaryny »Ömrüzaýa ýyldyzym» ady bilen neşir etdi.

[4] 1975-nji ýylyň sentýabrynda Annasoltan bu babatda bir karar kabul edilýär. Şonda SSSR-iň Jenaýat Kodeksiniň 206-njy maddasynyň 2-nji bölümineniň 7-nji punkty esasynda jenaýat jogapkärçiligine çekildi diýlipdir.

[5][6] Ýazyjy Hudaýberdi Hallyýewiň ýatlamasy.

[7] «Edebiýat we sungat» gazetiniň 1989-njy ýylyň 9-njy iýun sanynda Mämmetgurban Mämmetgurbanowyň Annasoltana bagışlap »Añzakda açylan gül», şeýle-de »Yaş kommunist» gazetiniň 1991-nji ýylyň 20-nji iýunyndaky sanynda Hydyr Amangeldiyew »Diri ýaşasym gelýär» diýen makalalary çap edildi. H.Amangeldiyew bihaýalyk bilen Annasoltan Kekilowanyň hamana öz jayna kast edendigini, munuň musulmançylykda ulk günädigini ýazdy. Edebi makalalar